

of all things. An urgent necessity is required by development of understanding reality hat most adequately answer world processes created by a man. Pedagogy as a leading integrated discipline is based on the latest achievements of human knowledge, it can't ignore the transformation of society modifications do not respond to their calls. That's why there is an increasing interest about the methodology of pedagogy, must become not only means a high level of theoretical knowledge and practical transformation of pedagogical reality on scientific principles. Today such methodological direction of theoretical knowledge and practical creation of educational processes are gender approach.

The article focuses on the fact that in today's educational reform of Ukrainian pedagogical society desperately needs new mechanisms of learning and transformation of reality, in fact the national educational environment that reflects the gender stratification of society, demonstrates a disbalance and gender asymmetry of masculine and woman practices, discriminatory position of women for today, particularly in education spheres of leadership and management. Characteristic is such tendency: within the context of the feminization of higher education and research among teachers of establishments of higher education men present two one third of skilled teaching staff.

Basic gender stereotypes that influence on a gender balance in education are analysed – in the sense of learning, especially the use of textbooks, the relationship between students and teachers and so on. In addition, the theory of gender approach running into practice of its realization, partly enters it into contradiction as a result of the neglect of ethnocultural and historical traditions of people. The range of problems of gender often used to explain the phenomena, processes and concepts, which actually are not gender («sexual pedagogics», «sexual education», «gender socialization», «feminist pedagogy», etc.). An achievement of gender equality is one of the aims of the third millennium.

Key words: gender approach, methodology, pedagogical research, gender studies, educational institutions, equality, gender equality.

УДК 373.3.017:17

Варивода Н. А.*

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНИХ ВЧЕНИХ

У статті висвітлюються погляди сучасних зарубіжних і вітчизняних науковців щодо розвитку духовно-моральної сфери особистості. Вказується, що актуальною є проблема подолання негативних змін у системі цінностей сучасних дітей, оскільки сучасні молодші школярі – це майбутнє нашої держави. Зазначається, що виховувати моральні цінності в молодших школярів потрібно на засадах духовності, гуманізму, культуровідповідності. Акцентується увага на важливості виховання таких цінностей, як Добро, Любов, Життя, Чесність, при цьому у виховному процесі має домінувати любов і повага до дитини та мають бути створені сприятливі умови для її гармонійного розвитку.

Ключові слова: моральні цінності, духовність, педагогіка духовності, гуманістична педагогіка.

Виховний процес у початковій школі можна розглядати як процес залучення дітей до загальнолюдських і національних цінностей, засвоєння ними як духовних, так і моральних суспільних здобутків. Оскільки на кожному історичному етапі ціннісні орієнтації зазнають певних змін, то педагогічна наука має систематично працювати над удосконаленням освітньо-виховної системи з метою пошуку нових сучасних парадигм виховання. Для сучасного суспільства характерним є занепад духовності, люди все більше турбуються про матеріальне збагачення і все менше уваги приділяють розвитку духовної сфери, а молоде покоління успішно запозичує такі зразки життя. Тому сучасні педагоги наголошують на потребі виховання молодших школярів на засадах духовності, моралі, гуманізму, культуровідповідності, адже такі підходи зможуть сформувані в майбутньому

*© Варивода Н. А.

таку особистість, яка буде жити за законами Добра, Любові, Природи, Космосу.

У сучасній вітчизняній психолого-педагогічній літературі проблеми формування моральних цінностей у молодших школярів на засадах духовності, моралі, гуманізму, культури досліджували І. Бех, О. Вишневський, О. Савченко, О. Сухомлинська, Ш. Амонашвілі, Г. Шевченко, Т. Антоненко та ін. Проблеми виховання загальнолюдських ціннісних орієнтацій та здатності жити за законами Природи та Всесвіту були предметом дослідження таких зарубіжних науковців, як П. Шафер, Д. Соммер, Е. Тоффлер, Н. Маслоу та ін.

Мета статті – проаналізувати проблему виховання духовно-моральних цінностей молодших школярів у поглядах сучасних учених.

Виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі та в позанавчальній діяльності можна розглядати як зміну й розвиток особистості у процесі засвоєння моральних цінностей і застосування їх на благо людства. Під моральними цінностями в такому разі ми сприймаємо загальнолюдські та національні цінності, які покладені в основу формування особистості дитини. Оскільки загальнолюдські та національні цінності беззаперечно є однією з найважливіших складових внутрішнього світу особистості, вони виявляються як результат її діяльності та поведінки й допомагають дитині більш ефективно орієнтуватися та діяти в різноманітних соціальних ситуаціях.

Педагогіка ХХІ століття ставить перед собою завдання виховання всебічно розвинутого покоління, яке має високий рівень розвитку не лише інтелектуальної, а й духовної сфери особистості, і тому виховання дітей на основі моральних цінностей має стати одним із пріоритетних напрямків роботи в навчально-виховному процесі. Сучасні педагоги все частіше наголошують на тому, що з метою виховання свідомих громадян, які гідно та достойно зможуть забезпечити подальший розвиток нашого суспільства на засадах гуманізму та демократії, слід активно застосовувати саме постулати педагогіки духовності, гуманістичної педагогіки.

Ш. Амонашвілі наголошує на тому, що сучасна освіта стандартизована, спрямована на виховання стандартизованих людей. Він вважає, що замість того, щоб звеличувати виховання таких моральних якостей, як благородство та великодушність, з освітньої системи цілеспрямовано та методично витісняється виховання. Начебто все робиться для виховання молодого покоління, але фактично рівень вихованості знижується.

Учений доводить, що саме виховуючи дитину на засадах гуманістичної педагогіки, можна сформувати чистоту душі та совісті, віру та людську гідність, почуття любові та добра до людей і природи, тобто виховання має бути спрямоване на засвоєння вищих моральних цінностей. Педагог активно пропагує виховання без авторитаризму та насилля, з домінуванням у виховному процесі любові, поваги до дитини та створення сприятливих умов для її розвитку [1, с. 40].

Д. С. Соммер, один із найвидатніших гуманістів сучасності, досліджуючи проблеми моральності та виховання моральних цінностей у дітей, розробив революційний науковий напрямок – фізику моралі, концепцію якої представив у книзі «Мораль ХХІ століття». У цій книзі автор доводить з наукового погляду, що дотримуватися норм моралі – це вигідно, що людина, у якої не сформовано ціннісне ставлення до Природи, буде покарана [7, с. 8]. Учений визначає мораль як кодекс законів Природи, що дозволяє досягти досконалості й гармонії з самим собою та Всесвітом, і погоджуючись із вченням В. Вернадського, Д. Соммер доводить, що кожна людина впливає на Космос, на Природу й отримує зворотну реакцію за свої дії. Отже, дітей треба ще з молодшого шкільного віку навчати тому, що вони мають відповідати за свої вчинки та слова. Учений переконаний, що для кращого та повноцінного життя людина ще з дитинства має засвоїти трансцендентальні цінності, які є основою Всесвіту та життя в ньому. Він переконаний, що дорослі вдаються до антиморальних вчинків, тому що в дитинстві їх не навчили розрізняти природу Добра і Зла, відмовлятися від спокус та особистої вигоди. Тому у своїх книгах Д. Соммер прагне дати чітке визначення Добру і Злу та показати, які

наслідки матиме вибір того чи іншого на життєвому шляху [7].

П. Шафер, сучасний провідний учений-культуролог Канади, директор проекту «Світова культура» досліджує проблеми взаємовпливу духовності й культури у формуванні одухотвореного образу Людини культури XXI століття. Він наголошує на основоположній ролі культури в розвитку всього людства та формуванні кожної особистості. Погоджуємося з думкою вченого про те, що для виховання моральних цінностей у дітей, і зокрема в молодших школярів, необхідно мати ідеал, культурну особистість, яка здатна бути орієнтиром їх учинків, поведінки, образу життя й розвитку в майбутньому. Ідеалом одухотвореного образу Людини культури XXI століття П. Шафер вважає цілісну, людиноцентровану, творчу, альтруїстичну, гуманну особистість: «Це необхідна умова щасливого життя, наповненого смислом і духовністю, а також життя в гармонії з оточуючим середовищем, іншими людьми, іншими культурами і іншими видами» [14, с.33].

Учений вважає, що саме у третьому тисячолітті людство має унікальну можливість перейти від економіко-технологічної епохи до епохи культури, якій притаманні гуманістичний стиль життя, перевага прав людини, розвинута система моральних цінностей та традицій [13].

У процесі виховання моральних цінностей у молодших школярів варто враховувати те, що і суспільні, і особистісні цінності не є сталими, вони постійно змінюються в процесі еволюції людства. Досить важливою в цьому контексті є думка американського соціолога, футуролога Е. Тоффлера про те, що в майбутньому система цінностей безперечно зміниться, так само як і зміниться система освіти майбутніх школярів. Тому вже сьогодні слід працювати над створенням суперіндустріальної освітньої системи, визначивши її цілі та методи. Постійно триває техніко-технологічний розвиток людства, так само змінюються і форми суспільних відносин, морально-етичні норми та цінності, отже, педагоги мають намагатися виховувати та навчати дітей, які зможуть реалізувати майбутні потреби суспільства, як у моральному, так і у професійному аспекті. Учений вважав, що майбутні навчальні програми мусять містити в собі не лише змістову частину, що навантажує молодшого школяра значним обсягом різноманітних знань, а й загальнокультурні дисципліни, які базуються на засадах гуманізації та естетизації і нададуть дітям найважливіше – «знання життя» [10].

Проблеми виховання моральних цінностей та збереження життя на планеті, а також проблему пошуку ідеалів особистості, гармонійного розвитку людини досліджувала і Н. Маслова, яка у своїх працях знайомить з виховними засадами ноосферної освіти – законами пізнання. Учена доводить, що грамотне формування навичок мислення та свідомості дитини відповідно до генетично детермінованого способу пізнання є першочерговим завданням системи освіти, оскільки відхилення та перешкоди у процесі засвоєння будь-яких знань можуть знецінювати їх. Якщо ще в початковій школі навчити дитину мислити відповідно до загальних законів світу, то вона зможе адекватно оцінювати та реагувати на будь-які ситуації в житті – у колективі, сім'ї, професійній діяльності. Н. Маслова вважає, що в дітей треба розвивати моральне мислення, що базується на законах природи, а моральність називає нормою життя людей, що існують за загальними законами світу [5, с. 72].

Г. Шевченко у своїх численних статтях і монографіях наголошує на тому, що настав час переоцінки цінностей, адже ті трагічні події, які відбуваються в нашій державі зараз, є результатом прорахунків і кризового стану системи освіти України. Можна констатувати знеціненість найвищих і вікових цінностей – життя, любові до людей та до Батьківщини, людської гідності, доброти, милосердя, співчуття, почуття відповідальності за долю рідної країни. «У кожного народу існує специфічна, притаманна його етнічним особливостям система цінностей, і в то же час об'єднаним початком людства є загальнолюдські цінності, до яких відносять життя, людину, сім'ю, дитину, здоров'я, знання, добро, Красу, Любов, мир, дружбу, допомогу, підтримку. Саме на цих

базових загальнолюдських цінностях і культурі тримається єдність людства...» [11, с. 215].

Досліджуючи проблему виховання сучасної людини, учена визначає, що сучасні глобальні світові проблеми є результатом низького рівня розвитку педагогіки духовності – виховання в дітей Краси Духу, сердечності, людяності, любові до людей і природи та інших моральних цінностей. Г. Шевченко називає фундаментальні проблеми для педагогіки духовності: формування моральних цінностей, проблеми духовності як ціннісного утворення особистості, причини духовно-морального зубожіння сучасної молоді, розроблення довготривалої стратегії морального виховання й розвитку сім'ї, дітей, шкільної та студентської молоді. Однією з причин занепаду моральності в суспільстві вчена називає негативний вплив сучасного інформаційного простору, у якому панує всюдозволеність, антиморальність і розпуста. У молодших школярів слід формувати оптимізм і віру в соціальну справедливість, верховенство закону, віру в те, що людина створена для щастя, а його потрібно будувати самому за законами вищої моралі – Честі, Совісті, Людської Гідності [11, с. 217].

І. Бех визначає створення стабільного й безпечного світу першочерговим завданням людства на сучасному етапі його розвитку. Він вважає, що глобальність проблеми полягає в тому, що її неможливо розв'язати лише за допомогою політики – потрібно змінювати масову свідомість громадян Землі. Учений доводить, що єдиним виходом із ситуації є «формування у людства єдиних моральних пріоритетів, які б забезпечували стійке мирне співіснування» [2, с. 206].

І. Бех зазначає, що процес розвитку гуманної, відповідальної особистості взаємопов'язаний із системою її духовних, моральних цінностей, які протиставлені утилітарно-прагматичним цінностям суспільства. Тому виховання моральних цінностей у молодших школярів має бути спрямоване на усвідомлення ними необхідності виходити за межі власних егоїстичних інтересів і діяти за канонами моральної культури довколишнього соціуму.

Крім цього він наголошує на тому, що для кожної особистості процес засвоєння моральних цінностей є непростим, і тому метою діяльності системи освіти має бути моральне самоусвідомлення, виховання і розвиток духовних вартостей. «Кожній дитині необхідно прищепити, так би мовити, смак до духовного життя. Досягнення цієї мети під силу тільки особистісно орієнтованому вихованню. Відповідне технологічне забезпечення має ґрунтуватися на діалогічному підході, який визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію» [2, с. 197]. Отже, вчений доводить, що для досягнення молодшими школярами певного рівня духовно-морального розвитку потрібною є особистісно рівноправна позиція педагога та учнів.

Оскільки саме школа відіграє важливу роль у вихованні майбутнього покоління в дусі миру, ще з початкових класів потрібно виховувати в учнів людську гідність, національну самосвідомість, звичку дотримуватися законів права та моралі. І. Бех визначає генеральні напрямки діяльності кожного сучасного педагога: учити дитину бути людиною, яка здатна жити гідно; формувати в неї вміння володіти собою, берегти здоров'я, бути щасливою, усвідомлювати сенс і мету життя; учити пізнавати себе і своє оточення, освоювати соціальний, природний досвід людства; навчати давати моральну оцінку довколишнім подіям і явищам; учити трудитися, перетворювати докідля на благо людства; навчати продуктивно взаємодіяти з людьми; навчати творити [2, с. 207].

О. Савченко вважає, що проблема виховного потенціалу освіти, зокрема початкової освіти, визначається як найбільш пріоритетна ще з кінця ХХ століття. «Криза цінностей, дефіцит духовності зумовлюють напружений пошук шляхів гуманізації життя, осмислення цінностей сучасного і майбутнього. Процеси глобалізації, швидка зміна технологій роблять виклик усім без винятку державам, посилюють взаємозалежність народів і роль особистості» [6, с. 4].

У процесі виховання моральних цінностей у молодших школярів потрібно залучати їх до системи цінностей, а досягти цього можливо лише шляхом підвищення загального

рівня культури. Отже, необхідно прагнути «окультурення» середовища, що оточує дитину постійно, а зміст і методи освіти мають набути культурологічної спрямованості.

Особливістю міжособистісних стосунків, характерних для сучасної суперіндустріальної соціотехнічної системи, є знецінення ролі почуттів, віри, любові, ідеалів, байдуже ставлення до добра і зла, прекрасного і потворного, гріха і покарання. Таким чином, розум замінює духовність, а знання та інформація витісняють моральні цінності. На жаль, такі явища є звичними для сучасного покоління учнів початкових класів.

Школа як заклад освіти першочерговим завданням завжди визначала надання знань, максимального обсягу різноманітної інформації, прискорення соціального розвитку учнів. Результатом цього став критично низький рівень духовності, моральності, переважання прагматичного роду мислення, послаблення національної самосвідомості. О. Савченко наголошує: «Щоб виховати людину культури, винятково важливо повною мірою використовувати засоби літератури і мистецтва в духовному збагаченні кожної дитини, зокрема у вихованні моральної, естетичної, емоційної та почуттєвої культури, патріотизму, ритму, гармонії, смаку тощо» [6, с. 9].

О. Сухомлинська відзначає, що відбуваються певні позитивні зміни в сучасній системі освіти й виховання в Україні, ми поступово переходимо на нову парадигму освіти й виховання, у центрі якої поставлена особистість дитини, що формується з урахуванням різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників. Проблема виховання моральних цінностей у молодших школярів постає як найбільш пріоритетна, насамперед це зумовлено кризою моралі й правової свідомості, соціальною нестабільністю, політичною дезорієнтацією й демократизацією молоді. Більшість сучасних педагогів погоджуються з думкою О. Сухомлинської стосовно того, що «у ситуації гострого дефіциту ціннісних установок і орієнтацій християнські моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у сучасному вихованні дітей та молоді» [9, с. 14].

Ураховуючи те, що внутрішній світ дитини є досить своєрідним і багатим, а кількість цінностей, які можуть бути усвідомлені особистістю, обмежена, вчена вважає, що основною метою педагогічного впливу має бути залучення дитини до тих християнських цінностей, які є позитивно спрямованими та мають універсальне гуманістичне значення, є абсолютними [8, с. 37].

О. Вишневський зазначає, що саме розвиток виховання моральних цінностей є досить значущим чинником для становлення демократії в Україні, адже через моральне відродження лежить шлях до досягнення успіху у становленні виховного процесу. «Поведінка людини регулюється певною групою цінностей, і залучення дитини до системи цих цінностей традиційно називаємо вихованням. Відстоюємо точку зору, що лише визнання факту існування вічних, абсолютних ідеалів та прищеплення дітям віри в них можна вважати надійною основою побудови системи сучасного українського виховання. Не існує іншого шляху духовного видужання людини, а без цього не матимемо і здорового суспільства» [4, с. 124].

Т. Антоненко, досліджуючи проблему ціннісно-сміслової сфери особистості, зазначає що «світ людини» складається зі світу особистісних смислів та цінностей, які засвоюються з дитинства у процесі накопичення морально-духовного та естетичного досвіду. «У ціннісно-смісловій сфері особистості сфокусована сукупність всіх провідних психологічних складових (інтереси, потреби, установки, почуття, переживання, сприйняття, значення, розуміння, цінності, ціннісні орієнтації, смисли, вчинки), які відіграють утворюючу функцію у становленні людини «з людським обличчям» [12, с. 41].

Учена доводить, що людина є істотою, якій притаманні не лише процеси мислення, а й емоційно-почуттєвих переживання, і тому повноцінний психічний розвиток молодших школярів не можливий без створення певних умов – забезпечення емоційно-насиченого спілкування з оточуючими людьми, формування позитивних ставлень

до живої природи та предметної сфери у процесі пізнання того світу, у якому вона існує та має нерозривний, органічний зв'язок.

Т. Антоненко наголошує на об'єктивно наявній суперечності в сучасному суспільстві, коли виникає нагальна потреба в людях з високим рівнем духовної культури, творчих і здатних змінювати навколишню дійсність на благо людства, а натомість ми констатуємо надзвичайно низький рівень моральної вихованості молодого покоління [12].

Отже, щоб подолати наявні негаразди в суспільстві, маємо насамперед виховувати молоде покоління на засадах духовності та гуманізму. Сучасні молодші школярі – це майбутні розбудовники нашого суспільства, тому від того, яка система цінностей буде сформована у їх свідомості, сьогодні залежить майбутнє людства. Як вітчизняні, так і зарубіжні науковці погоджуються з тим, що освітній процес має бути спрямований не лише на інтелектуальний розвиток, а й на виховання таких моральних цінностей, як Життя, Любов до людей та природи, Добро, Чесність, Гідність.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні сутності моральних цінностей сучасних дітей молодшого шкільного віку.

Література:

1. Антоненко Т. Л. Ціннісно-смілова сфера особистості як епіцентр народження «людини з людським обличчям». *Духовно-культурні цінності виховання Людини: монографія* / ред. Г. П. Шевченко. Луганськ: «НОУЛДЖ», 2013. С. 38-67.
2. Амонашвили Ш. А. Учитель, вдохнови меня на творчество! Хмельницький: Подольский культурно-просветительский центр им. Н. К.Рериха: Центр инновационной педагогики и психологи Хмельницкого національного университета, 2011. 68 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: когнітивно-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
5. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 568 с.
6. Маслова Н. В. Тайны и явь воспитания. Москва: АРОМА, 2011. 168 с.
7. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
8. Соммер Д. С. Мораль XXI века. Москва: Кодекс, 2013. 480 с.
9. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. Київ: Фонд «Добро», 2006. С. 37.
10. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. 2002. № 4. С. 13-19.
11. Тоффлер Э. Шок будущего: пер. с англ. Москва: ООО «Изд-во АСТ», 2003. 257 с.
12. Шевченко Г. П. Одухотворенный образ людини культури XXI століття: процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць* / ред. Г. П. Шевченко. Вип. 5 (68). Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. С. 213-225.
13. Schafer D. Paul. Culture and Spirituality Key to life and Living in the Twenty-First Century. *Духовність особистості: методологія теорія та практика: зб. наук. праць* / гол. ред. Г. П. Шевченко. Вип. 1 (54), 2013. С. 3-21.
14. Schafer D. Paul. The Cultural Personality. World Culture Project, Markham, 1991. 86 p.

Варивода Н. А.

ПРОБЛЕМА ВОСПИТАНИЯ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВЗГЛЯДАХ СОВРЕМЕННЫХ УЧЕНЫХ

В статье рассматриваются взгляды современных зарубежных и отечественных ученых относительно развития духовной сферы личности. Указывается, что актуальной является проблема преодоления негативных изменений в системе ценностей современных детей, поскольку современные младшие школьники – это будущее нашего государства. Отмечается,

что воспитывать нравственные ценности у младших школьников необходимо на принципах духовности, гуманизма, культуры. Акцентируется внимание на важности воспитания таких ценностей, как Добро, Любовь, Жизнь, Честность, при этом в воспитательном процессе должны доминировать любовь и уважение к ребенку, а также необходимо создать благоприятные условия для его гармоничного развития.

Ключевые слова: нравственные ценности, духовность, педагогика духовности, гуманистическая педагогика.

Varivoda N. A.

THE PROBLEM OF EDUCATION OF THE SPIRITUAL-MORAL VALUES
OF YOUNG SCHOOLCHILDREN IN THE SURVEYS OF MODERN SCIENTISTS

The article considers the views of modern foreign and native scientists regarding the development of the spiritual sphere of an individual. It is pointed out that the problem of overcoming negative changes in the value system of modern children is urgent, as modern junior schoolchildren are the future of our state. It is noted that moral values of younger schoolchildren are to be developed on the principles of spirituality, humanism, and culture. Attention is focused on the importance of teaching children such values as Goodness, Love, Life, Honesty, while the educational process should be dominated by love and respect for the child, as well as the need to create favorable conditions for its harmonious development.

The peculiarity of interpersonal relations, characteristic of the existing super-industrial socio-technical system, is the depreciation of the role of feelings, faith, love, ideals, indifferent attitude to good and evil, beautiful and ugly, sin and punishment. Thus, the mind replaces spirituality, and knowledge and information displace moral values. And, unfortunately, such phenomena are common for the modern generation of primary school students. The future of mankind depends on a value system that will be formed in their minds today. Both native and foreign scientists agree that the educational process should be aimed not only at intellectual development, but also at the cultivation of such moral values as life, love for people and nature, kindness, honesty, dignity, since moral values are undoubtedly one of the most important components of the inner world of an individual.

Key words: moral values, spirituality, teaching spirituality, humanistic pedagogy.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 37.013.77:37.015.31

Васильківський І. П.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ
ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються психолого-педагогічні особливості процесу виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку в закладах середньої освіти. Проаналізовано вікові особливості психологічних новоутворень, соціальна ситуація розвитку підлітків та визначено умови розвитку емоційного інтелекту через процес виховання саме в цій віковій групі учнів. Зазначено оптимальні методи та форми процесу формування структурних складових емоційного інтелекту. Показано роль закладів середньої освіти у вихованні емоційної грамотності учнів нової української школи.

Ключові слова: емоційний інтелект, EI, EQ, SEL, емоційне та соціальне навчання, емоційна компетентність, виховання емоційного інтелекту, підлітки, учні середнього шкільного віку.

Ефективне виховання вимагає більшого, ніж інтелектуальне керівництво над підопічним. Емоційна безграмотність і відсутність розвиненої емоційно-вольової сфери, емоційної розумності й емпатійних навичок в учнів ускладнює загальний процес

*© Васильківський І. П.